

Waarom plaatsen heten zoals ze heten

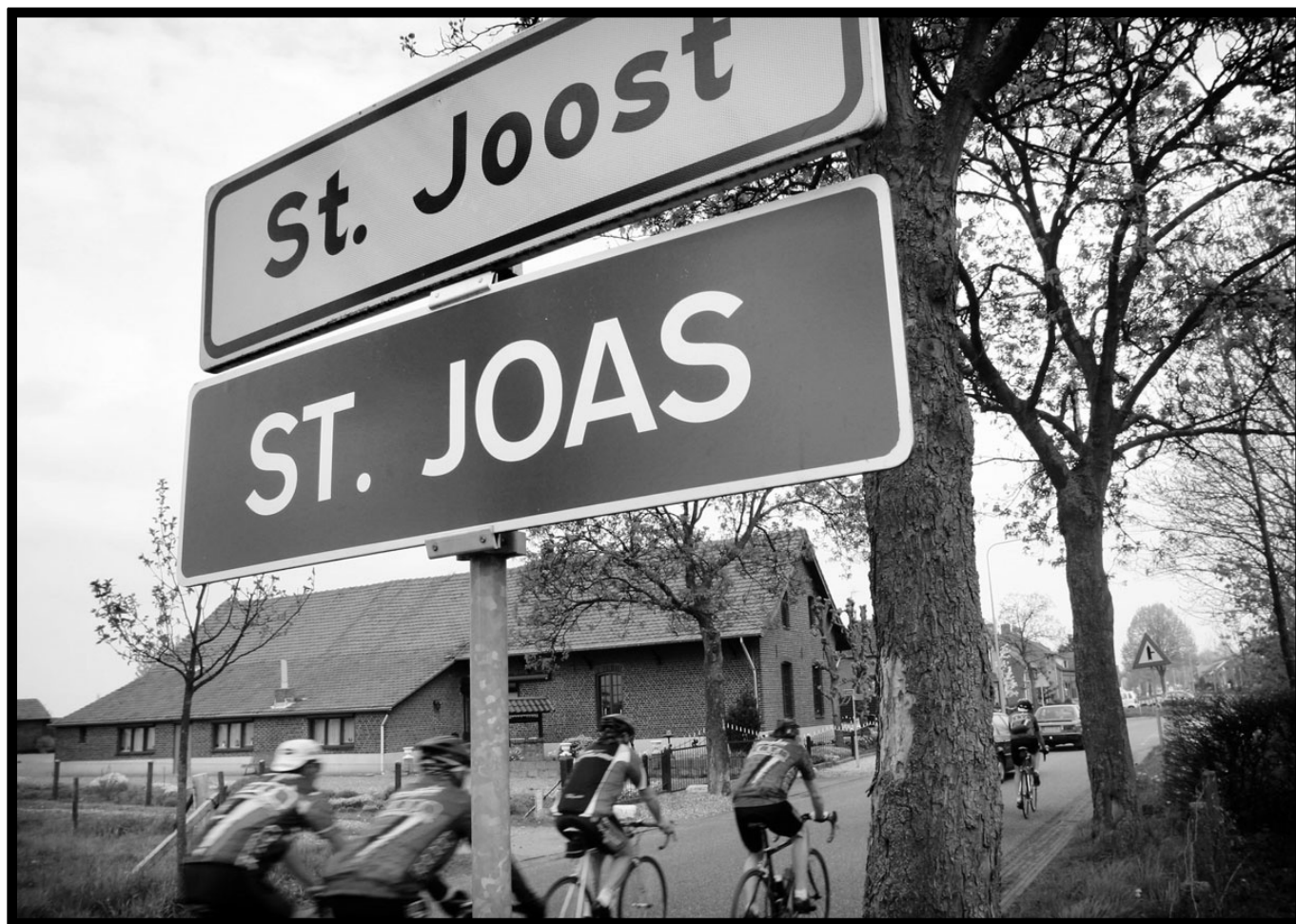
Het moet een van de hoogtepunten worden in zijn lange carrière als amateur-historicus: een lijvig boekwerk in twee of meer delen met de verklaring van de herkomst van alle Limburgse plaatsnamen. Prof. dr. Arthur Schrijnemakers wordt deze maand 90, maar de historie van Limburg laat hem niet los.

Door Guus Urlings

Nou, dit is het dan. In ieder geval voor een deel..." Wim Ortjens van de Stichting Cultuur-Historische Uitgaven Geleen (SCHUG) legt een lijvig pak papier op tafel. Tweehonderd A-viertjes tekst, ongeveer een vijfde van de in totaal duizend pagina's die hij inmiddels in Geleen in de kast heeft liggen. Het manuscript - minus de uitgebreide inleiding en wetenschappelijke verantwoording, want die moeten nog komen - van wat hét standaardwerk over de herkomst van Limburgse plaatsnamen moet worden. Dat is het eigenlijk al, want een completere verzameling Limburgse toponiemen is er nooit geweest. Alleen nog 'even' redigeren, drukken en uitgeven om de vuistdikke stapels papier tot twee of meer gewichtige boekwerken te transformeren. Nou ja, even... Voor de SCHUG, die deze taak op zich heeft genomen, is het een enorme klus. Maar dan heeft de lezer ook wat. „Een zorgvuldig beredeneerde en grondig onderbouwde verklaring van de namen van in totaal zevenhonderd Limburgse nederzettingen, van de steden tot de kleinste gehuchten”, zegt Ortjens.

Voorbeeldje.

Hoe komt Castenray aan de naam Castenray? In het eerste deel van de naam, 'caster', meenden historici vroeger een verwijzing naar een versterkte plaats te ontwaren. Het zou afgeleid zijn van het Latijnse 'castrum' (fort) of 'castra' (legerplaats) dan wel van het middeleeuwse 'castel' (kasteel). Maar daar werden later grote vraagtekens bij geplaatst. Vooral omdat er ter plaatse nooit Romeinse resten of overblijfselen van een kasteel zijn gevonden. Een verklaring die veel waarschijnlijker is, gaat terug op de oudst bekende vorm van de huidige naam Castenray, namelijk Kasterloe (uit 1409). Die zou dan gelezen moeten worden als 'Kas-ter-loe'. Het eerste deel, 'kas', zou verwijzen naar 'eik' (zoals het oude Duitse woord 'käs' of 'käs', op zijn beurt waarschijnlijk ontleend aan het Latijn: 'forestis casinus' dat eikenbos betekent), het tweede deel 'ter' naar het Oud-Germaanse woord voor 'boom', nog terug te vinden in het Zuid-Limburgse dialectwoord 'heulentèr' (vlierboom), en het laatste deel 'loe' naar 'loo', een bewoonde en

Een plaats is pas een plaats als ze benoemd is, een naam heeft. En een plaatsnaambord. Maar waarom heten plaatsen zoals ze heten? foto Jeroen Kuit

min of meer open plek in een bos. Castenray: een open plek in het eikenbos. De auteur van al die wetenschap? Professor dr. Arthur Schrijnemakers. Deze maand wordt hij 90, en hij vindt dat het moment nu wel gekomen is om zijn plaatsnamenboek - wat eigenlijk een nogal oneerbiedige betiteling is voor zo'n doorwrocht werk - te publiceren. Hij heeft er tenslotte meer dan vijftig jaar werk in gestoken. Wat nogal opmerkelijk is, vooral omdat hij al sinds 1952 niet meer in Limburg woont, maar in Freeport, in de Verenigde Staten. Daar kreeg hij de gelegenheid om zijn academische carrière, Schrijnemakers is psycholoog en filosoof, verder uit te bouwen, daar woont en werkt hij nog steeds. Maar hij heeft Limburg nooit echt achter zich gelaten, en zijn grote liefde voor de streekhistorie (met name die van zijn geboorteplaats Geleen) evenmin. Hij maakte zich, schreef hij ooit, de houding eigen van de Sittardse dichter Felix Rutten: „Al waar ik varen zal en zeilen de wijde, wijde wereld rond, daar blijf ik in gedachten wijlen bij Limburg, mijn geboortegrond.” Hoe hij er aan de andere kant van de oceaan in slaagde zijn streekhistorische studies voort te zetten? Een combinatie van uitstekend toegeruste Amerikaanse universiteitsbibliotheken, een netwerk van Limburgse correspondenten die hem voortdurend per post van archiefmateriaal voorzagen, en tal van bezoekjes aan Limburg die hem in staat stelden zelf de archieven te raadplegen. Zo is ook langzaam maar zeker zijn werk over de Limburgse plaatsnamen tot stand gekomen. Ortjens: „Er is al heel wat over de

herkomst van de Limburgse plaatsnamen geschreven, niet in de laatste plaats door Schrijnemakers zelf, die zich al sinds de jaren '50 met dit onderwerp bezig heeft gehouden. Het probleem is dat al dat werk heel versnipperd gepubliceerd is, in tientallen verschillende jaarboeken, heemkundebladen, noem maar op. Het is voor het eerst dat al die publicaties samen zijn gevoegd tot één overzicht. Schrijnemakers heeft werkelijk alles verwerkt wat er ooit over een bepaalde plaatsnaam geschreven is, alle theorieën gecombineerd met en afgewogen tegen grondig eigen onderzoek, en uiteindelijk zijn eigen conclusies getrokken.”

Voorbeeld.

Hoe komt Bemelen aan de naam Bemelen? De meest gangbare verklaring is dat het dorp ooit Bi-male of By-male werd genoemd. Afgeleid van 'bie de mael', dat wil zeggen: bij de plaats waar recht wordt gesproken. Er bestaan oude verwijzingen naar de aanwezigheid van een galg op de vlakbij het dorp gelegen Mettenberg. Dat zou dus kunnen passen. Maar er is een alternatieve verklaring: die 'male' zou ook kunnen verwijzen naar een plaats waar gemalen werd, naar een molen dus. Probleem: er staat in de buurt van Bemelen wel een windmolen (op het Plateau van Margraten, in de buurtschap Wolfshuis), maar die is van veel latere datum dan het dorp. En water voor een watermolen is er nooit geweest. Nog een mogelijkheid: Bemelen komt van beemd-lo. Maar dat lijkt eerder te verwijzen naar een laagge-

legen, vochtig grasland. En zo laag ligt het dorp bepaald niet. Kortom: onzekerheid troef.

Wanneer mogen we het Limburgse plaatsnamenboek in de winkel verwachten? Ortjens: „Dat is nog niet exact te zeggen. We zijn al druk bezig met eindredigeren, maar dat gaat niet erg snel. Schrijnemakers is heel erg secuur, wil tot het laatste moment details kunnen toevoegen of wijzigen, en alle contacten met hem lopen via de post. Hij stuurt ons een stapel tekst, wij gaan daarmee aan de slag, sturen het weer terug, krijgen van hem weer commentaar... Daar gaat dus nogal wat tijd in zitten. Bovendien wil hij graag dat het boek in twee delen wordt gepubliceerd, terwijl wij meer zien in een verdere uitsplitsing in vijf of zes regionale delen. Nou, daar moeten we dus nog overeenstemming over zien te bereiken. En er is natuurlijk het financiële verhaal. We hebben al heel positieve reacties gehad van onder andere de provincie Limburg, maar het gaat om een kapitale uitgave.” Sponsors zoeken, dus? „We zijn altijd in voor een gesprek, als iemand belangstelling heeft. We willen het boek namelijk érg graag uitgeven. Omdat we ervan overtuigd zijn dat het een belangrijke toevoeging is aan de Limburgse historische bibliotheek. En omdat we ervan overtuigd zijn dat er onder de liefhebbers van streekgeschiedenis - en dat zijn er heel veel in Limburg - grote belangstelling voor dit werk bestaat.”

Nadere informatie over het Limburgse plaatsnamenboek is verkrijgbaar via ortjens@vumaasland.nl